

Vestens selvforståelse er på spil

Af Mona Kanwal Sheikh

Mange siger, at de kæmper for mere demokrati og ligestilling. Men Trump, #MeToo og Black Lives Matter viser, at der langt fra er enighed i Vesten om, hvad begreberne dækker over. Det udfordrer Vestens syn på sig selv som et konsensuspræget værdifællesskab modsat resten af verden.

Den politiske og mediemæssige dagsorden har i de sidste år været præget af store debatter om 'trumpismen', #MeToo, og racisme. Det har åbenbart markante forskelle i, hvordan demokrati og ligestilling bliver fortolket indenfor det, vi typisk forstår som det vestlige værdifællesskab: USA og Vesteuropa.

De sidste fire år har således været præget af bekymringen over alt det, som trumpismen har symboliseret for kritikere: Den indadvendte nationalisme og neo-isolationismen, et hierarkisk menneskesyn, svækkelsen af sam-

arbejdet og solidariteten i Vesten. Og endelig en splittelse i vores samfund, der især er blevet forstærket af det digitale rums algoritmer, herunder politikernes brug af marketingspecialisternes indsigt i adfærd på sociale medier.

Større dagsordener som #MeToo og antiracisme har i det sidste årti også åbenbart markante forskelle i, hvordan vi i Vesten forstår et begreb som ligestilling. Skillelinjerne har ikke afspejlet en kamp for eller imod demokrati, for eller imod ligestilling. De har afdækket en ideologisk forskel i, hvad man i grunden forstår som demokrati og ligestilling.

Det paradoksale ved udviklingen er dog, at den trods de legitime bekymringer over den indadvendte tendens og det racialiserede menneskesyn kan ende med at repræsentere et opgør med selvsamme – blot på globalt plan. Skillelinjerne udfordrer nemlig Vestens selvforståelse i international sam-

Mona Kanwal Sheikh er seniorforsker ved Dansk Institut for Internationale Studier og enhedsleder for afdelingen Global sikkerhed og verdenssyn. Hun er specialiseret i militante bevægelser i Pakistan, særligt dynamikker bag transnational jihad. Hun har vundet to eliteforskningspriser for sit arbejde om Taliban og udgivet en række bøger.

menhæng, fordi dele af international politisk teori men også opinionsdannere typisk tager udgangspunkt i Vesten som en homogen enhed, der ville sprede liberale værdier.

Skillelinjerne har ikke afspejlet en kamp for eller imod demokrati, for eller imod ligestilling, men en ideologisk forskel i, hvad man i grunden forstår som demokrati og ligestilling.

Kan vi i Vesten lære noget om, hvordan vi har set på verden omkring os i det sidste årti, hvor truslen om en indre splid har forstærket vores frygt for at blive overrumplet af autokratierne? Er det en (vestlig) verden i krise, som avisoverskrifter og bogtitler gennem de sidste år har varslet, eller er det blot vores teser om os selv og verden, der er i krise?

Konsensus og kontraster

Ord som 'kontraster', 'spændinger' og 'konflikt' anvendes ofte i udenrigspolitiske analyser af verden udenfor Vesten, mens 'demokrati', 'liberale værdier' og 'orden' er glosser, der lige så hyppigt opretholder forestillingen om konsensus i den vestlige civilisation.

Den vestlige verden er dog fuld af kontraster og fortolkningsforskelle. Stormen på den amerikanske kongres før Joe Bidens indsættelse som præsident visualiserede om noget dette. Og debatten i USA har vist os, at kampen mellem forskellige demokratiforståelser kan være eksplosiv.

Den ene fløj, som tager udgangspunkt i det liberale ideal om det institutionelle demokrati, blev krænket over den manglende respekt for valg-

handlingen. For den nationalkonservative fløj handlede det om at forsvare andre principper, som har forrang i deres fortælling om, hvad demokrati er. Det gælder især nærhedsprincippet.

Trump's *America First*-paroler har således appelleret til et demokratiideal, hvor beslutninger burde være i tråd med den etniske majoritet, og politik og ressour-

cer burde holdes tæt på 'folket'.

Kløften mellem de to fløje har været stor. Mens den nationalkonservative forståelse af 'folket' er snæver og har haft et noget alarmistisk udgangspunkt i, at "demokratiet er truet", så har det liberale ideal omvendt ikke kunne rumme trumpismen, trods dets ideologiske omfavnelser af pluralisme.

Begge fløje har altså haft deres egen version af, hvad et demokrati er. Men det implicitte ideal om konsensus om demokrati i Vesten har betydet, at de forskellige demokratidiagnoser er blevet fejlagtigt repræsenteret som en skillelinje, der handler om at være for eller imod demokrati.

Bekymringerne over trumpismen har i mange tilfælde bygget på et verdensbillede, hvor demokratifællesskabets styrke har været det nødvendige bolværk mod en ekspanderende og aggressiv autokratisk verden: En verden uden samme grad af institutionaliseret respekt for folket og dets stemme eller menneskerettighederne.

"*A land of contrasts*" var en kliché i europæernes beskrivelse af de eksotiske kolonier, men sådanne tilgange bruges stadig som forklaring på, hvorfor et land som for eksempel Afgha-

nistan står med udsigt til borgerkrig. Kontrastfortællingen blev opretholdt på trods af nyere interventioner anført af Vesten og det faktum, at stormagternes aktive rivaliseringer under Den Kolde Krig definerede en helt ny æra i landets politiske historie. Det var med andre ord ikke 'bare' landets ideologiske kontrastfuldhed og mangfoldighed, men stormagternes indblanding og rivalisering i landet, der – blandt andet med våben og målrettet ressourceindsatser – faciliterede overgangen fra kontrast til konflikt.

Med trumpisme-erfaringen bliver det vanskeligere at opretholde fortællingen om både det exceptionelle Amerika, hævet over verden, og det vestlige ideologifællesskab.

Vestens verdensbillede har taget udgangspunkt i en fortælling om os selv, hvor vi har fortiet vores egen ideologiske pluralisme. Trumpismen har dog gjort det vanskeligere at opretholde denne fortælling om for eksempel det exceptionelle USA, som er hævet over verden, og det vestlige ideologifællesskab. Og det har betydning for vores udsyn på verden omkring os og det gamle globale hierarki.

Den lige vej til ligestilling?

Ligestillingsspørgsmål har også bragt splittelsen frem på dagsordenen siden 2017, hvor *MeToo*-hashtagget for alvor blev udbredt i USA og Europa.

Det centrale budskab bag *MeToo* var behovet for et strukturelt opgør med kønshierarkiet. Også i Danmark har den seneste serie af *MeToo*-sager

sidste år vist, hvordan spørgsmålet om ligestilling og ligeværd også kan tilgås meget forskelligt.

#MeToo splitter vandene mellem to ligestillingsidealer. På den ene side står de, der vægter opgøret med magtmisbrug, der hviler på et institutionaliseret kønshierarki. Den anden side mener, at magtopgøret strider mod andre værdier, der kender tegner et ligeværdigt samfund: Retssikkerhedsprincipperne, som sikrer, at alle forståelser, fordomme og folkedomme filtreres fra til fordel for en retfærdig rettergang.

Kritikerne af *#MeToo* har også argumenteret for, at den entydige sidestilling af kvinden som offer og manden som aggressor samtidig er med til at reducere kvindens vilje og manøvrerum og er med til at opretholde hierarkiet mellem kønnene. Dilemmaet afspejler en ideologisk forskel om, hvor ansvaret bør placeres for 'at rette op' på uretfærdighederne.

Racismedebatten afslørede en lignende ideologiforskel indenfor den traditionelle danske venstrefløj, som man umiddelbart skulle tro var ideologisk på bølgelængde i deres omfavnelser af ikkediskrimination. I Danmark blev den forskel for alvor synlig, da hvide fik besked om at gå bagerst i en demonstration arrangeret af Black Lives Matter-bevægelsen.

Den følgende debat viste, at lighed i den ene ideologiske version indebærer bestræbelsen på raceblindhed, således at man uanset race godt kan stå skulder mod skulder, også på første række. Den anden version hviler på en stærk form for racebevidsthed, så-

ledes at det nu er andres tur til at stå bagerst i køen.

Under disse forskelle ligger nærmest religiøse forestillinger, der igen falder tilbage på ansvar: På samme måde som syndefaldsmyten skabte dilemmaet om, hvorvidt det ansvarlige menneske kan undgå at være skyldigt og påtage sig ansvaret for tidligere generationers synder, afspejler nutidens tilgange til ligeværd i racismedebatten også en forskel i, hvordan man betragter menneskets individuelle og kollektive ansvar overfor større forbrydelser i menneskehedens historie.

Også den akademiske debat om vest-centrisme, civilisationisme og privilegieblindhed blussede op på tværs af international politik-disciplinen, antropologien og kønsstudier. Selvom de implicerede parter i den debat delte det postkoloniale behov for at se verden fra flere vinkler, var der afgørende forskelle på deres forståelser. En af forskellene var netop, hvorvidt en ekspliciteret form for skelnen mellem sort og hvid vidensproduktion er med til at reproducere forskelle eller tage ansvar for problemet med vestlige fortolkningsprivilegier på de forskellige vidensområder.

Er selve verden eller tesen i krise?

Spørgsmålet om, hvorvidt ideologiforskellene i Vesten i grunden er 'nye', bliver ofte besvaret bekræftende med henvisning til den radikaliserende udvikling i teknologi, medier og algoritmer. Men udviklingen tvinger os til at reflektere over, hvorvidt de fælles forståelser af demokrati og ligestilling no-

gensinde fandtes som andet end en hegemonisk opfattelse, og om de bliver holdt i ave af fortællinger om en mere radikal anden, som findes i fjernere egne af verden.

Det mere grundlæggende spørgsmål om, hvorfor vi egentlig forventer konsensus, og hvorfor det bliver anset som mere liberalt, demokratisk og civiliseret, bliver sjældent rejst. Måske fordi det piller ved nogle forståelsesrammer, som en række teorier og teser om det

Det mere grundlæggende spørgsmål om, hvorfor vi egentlig forventer konsensus, og hvorfor det bliver anset som mere liberalt, demokratisk og civiliseret, bliver sjældent rejst.

internationale samfund har været med til at forankre.

En af den engelske skoles hovedteoretikere Hedley Bull, der er anerkendt for sin tilgang til det internationale samfund, har peget på den essentielle forskel mellem relationerne mellem europæiske stater – baseret på fælles religion, kultur og værdier – og de relationer, som europæerne havde til den muslimske verden og det osmanniske imperium.

1800-tallets tyske historiker A.H.L. Heeren lagde også kimen til koblinger mellem ideologifællesskaber og regionale fællesskaber. Og teser om international politik som Samuel Huntingtons *Clash of Civilisations* og teorien om "demokratisk fred", der forklarer lav konfliktintensitet i Vesten med reference til netop det idémæssige fælleskab, bygger også på præmissen om konsensus. Forestillingerne om civilisationer og konsensus ligger således dybt i vores vi-

densproduktion om internationale relationer.

Udfordringen i konsensusforståelsen ligger i det udsyn (og de politikker), som både den teoretiske forståelse og de mere folkelige selvfortællinger mere eller mindre eksplicit har legitimeret. Selvom kolonitiden nu hører historien til, mangler vi stadig et opgør med forestillingerne om, at forskellen mellem Vesten og ikke-Vesten også er en forskel mellem de civiliserede og uciviliserede, de fredelige og de kontrastfyldte.

Flere postkoloniale studier har peget på, hvordan civilisationsdiskurser

har været med til at skabe og opretholde globale hierarkier. Medmindre trumpismen og ideologiforskellene i ligestillingsdebatterne indskrives i historiebøgerne som en ”exceptionel” afvigelse fra Vestens konsensustilstand, er vores homogene selvforståelse imidlertid blevet udfordret. Og synliggørelsen af de markante ideologiske forskelle i, hvordan demokrati og ligestilling bliver fortolket, skubber for tiden på finurlig vis til de eksisterende globale hierarkier.

○○○